

# האם הופקו לקחים בלוחמת יבשה?

תאיל (מילי) שמעון נווה ואביתר בן צדך

**כ**וחות מזוינים הנם מערכות מקצועיות פעילות, שיש להן תקופות של פעילות מבצעית, של אימונים, של מלחמות ובעיקר של הפקת לקחים בעקבות פעילותן. כל זה נעשה לאור תורה מערכתית כוללת, המאפשרת לארגונים כה מורכבים למלא את ייעודם, ולהשתפר. תורה זו מושתתת על עקרונות אוניברסליים, ועל ניסיון ייחודי של כל אומה מול אויביה ובזירות לחימתה. מתפיסה מערכתית זו נגזרים מבנה הכוחות ותורת תפעולם, היא תורת הלחימה, וכמובן האימונים. כך, נוצר חוג כמעט סגור, המזין את עצמו בלקחים, המיתרגמים לתורת לחימה, לבניין כוח ולתורת אימונים.

מטבע הדברים, כל פריצת דרך טכנולוגית יכולה להשפיע על כוחות מזוינים, ובעיקר כשמדובר בהבקעה משמעותית, "המשנה סדרי בראשית". הוא הדין במלחמות, אך סביר, כי השפעתן תהיה קטנה מהנראה לעין. זאת, כיוון שכוחות מזוינים מכינים את עצמם למלחמה כשיגרה, ונכנסים

אלה מדי פעם כאשר כושלת המדיניות, ואינה יכולה להשיג את מטרותיה מבלי להשתמש בכוח צבאי, או כאשר אין המדיניות יכולה למנוע מלחמה.

כמערכות מקצועיות, בוחנים הכוחות המזוינים בהתמדה את דרכם, ומתקנים בה תיקונים קלים, כדי להתאימה למציאות המשתנה – כמו תיקונים קלים, המוכנסים מדי מפעם במסלול חללית, הנשלחת ליעד מרוחק. ניתוח העבר של הארגון ושל ארגונים דומים לו – כמו לימוד היסטוריה – אינו נועד לשפר את העבר, אלא להתאים את הארגון לקראת אתגרי העתיד. המתעלם מהפקת לקחים חוטא בבזבוז משאב יקר, שאמצעים רבים הוצאו להשיגו.

לכן, תחקירי אירועים – אימונים, ביטחון שוטף, תרגילים וכ"ב – הנם הכלי החשוב ביותר בידי הצבאות להתכונן לעתיד משום שהבנת העבר והבנת ההווה מעשירות את הידע, ומנחילות אותו בצורה אחידה לכל הארגון. הפקה מתמדת של לקחים מכל פעילות של הכוחות המזוינים הנה

חלק בלתי נפרד של הפעילות הצבאית. הפקת הלקחים משמשת כלי חשוב בהבנת המציאות, בהתאמת הכוחות המזוינים אליה ובהתפתחותם.

בהעדר מסגרת תודעתית מקצועית קבועה, נעשה ניתוח המלחמות ללא שיטה ובכלים לא נכונים, והוא מתבדר. בין המסגרת התורתית ובין הפקת לקחים מהאירוע יש אינטראקציה – התורה מספקת כלים תודעתיים לנתח בשיטתיות ובצורה מדעית את האירוע; ומה שמופק מהאירוע נוסף כנדבך לידע המקצועי.

מלחמת יום הכיפורים נתפסת כאירוע חשוב ביותר בתולדות המלחמות; ולכן, גם ככזו ששינתה הרבה בתורות הלחימה.

בדיקה מעמיקה של השפעתה על שלושה צבאות – צה"ל, צבא ארצות הברית והצבא האדום של ברית המועצות – מלמדת, כי בתחום התורתי לא היתה אירוע כה חשוב. אדרבא, צבאות, שלמדו ביסודיות את זירת הלחימה ביבשה, לא הופתעו, ולא נצרכו לשנות דראסטית את מבנה כוחם ואת תורת לחימתם.

## יחסי הכוחות בחזית המצרית עם פרוץ מלחמת יום הכיפורים

(לפי אברהם אדן, "איכות וכמות במלחמת יום הכיפורים",  
באיכות וכמות, מערכות, 1985, ע' 271)

צה"ל	צבא מצרים
כוחות התעסוקה	5 דיוויזיות בדרג התוקף
460 לוחמי חי"ר	80,000 לוחמים
85 טנקים	1,200 טנקים
28 קני ארטילריה	1,150 קני ארטילריה
	40 משמידי טנקים ותותחים נ"ט
	660 משגרים נ"ט סאגר
	400 תול"רים
	2,200 מרנ"טים RPG

### ● החי"ר ומבנה הכוח

אחת הבעיות של כוחות היבשה של צה"ל נבעה מכך, שמבנה הכוח וארגונו לא אפשרו שילוב של איכויות טקטיות, המתבטאות במרכיבים החיליים. בהקשר הזה היה החי"ר תורפה בולטת.

בניין הכוח של צה"ל עד מלחמת יום הכיפורים חסר פרופורציות, למרות שהכל דיברו על מבנה של כוח משולב ללחימה. בסיכומו של דבר, המבנה הזה של עוצבות צה"ל לא התאים ללחימה באוקטובר 1973 מול סוריה ומול מצרים, שפעלו בשיטה כמרסובייטית. לעומתם לא יצר צה"ל יכולת אמיתית לקרב משולב בגלל אי-הבנה של הלוחמה נ"ט ובגלל אי-מיכון החי"ר. כך, היה החי"ר לחולשה מערכתית.

החי"ר הוזנח כיוון שלראשי צה"ל היתה תפיסת עולם בעלת דגשים טנקרצנטריים, שביטלה את החי"ר, והעדיפה עליו כוח בלתי-מאוזן של טנקים.<sup>2</sup> לכן, החי"ר לא מוכן, ולא היה לו ציוד מתאים ללחימה. בעיקר, הוא חסר אמצעים מודרניים נגד טנקים. כיוון שהחי"ר נותר ללא מיגון, ללא מיכון וללא אמצעים נ"ט, הוא לא התאים

לצה"ל ציוד לחימה בכמויות אדירות כבר מעיצומה של הלחימה. אמצעי-הלחימה הללו היו זמינים כיוון שעם תום מעורבותם בדרום-מזרח אסיה נותרו האמריקנים עם עודפים עצומים של אמצעי-לחימה, וגם כיוון שתעשיית הביטחון האמריקנית החלה להיקלע למשברים, והעדיפה למכור ציוד לחימה ומערכת-נשק במחיר נמוך, כדי להיחלץ ממצוקתה.

אחרי המהפכה הכמותית, שנעשתה בו בימי הרמטכ"ל מרדכי גור, לא השתנה מבנה הכוח היבשתי של צה"ל מאז 1975 ועד היום, גם לא כשהוקמה מפקדת חילות השדה באמצע שנות השמונים. במונחי הזמן, זו היתה תשובה נכונה לבעיות, שצה"ל גילה במלחמה ואחריה, וגישה מערכתית מפוקחת, שראתה היטב את האינטראקציה בין התשה לבין תמרון: כדי לקיים יכולת לתמרון אופרטיביות וללחום ברציפות, צריכים כוח משוריין במבנה של עוצבות כבדות. אלא שההזדמנות לא נוצלה לבנייה מאוזנת יותר של הכוח היבשתי, כדי להתגבר על תקלות, שהתגלו במלחמת יום הכיפורים ובמלחמות אחריה.

רשמית, לא היה שידוד מערכות תורתית בצה"ל אחר מלחמת יום הכיפורים. תפיסת המגננה האופרטיביות של ישראל קרסה, אך הפריסה החדשה לאורך הגבולות – במלחמת ההתשה, שפרצה אחרי מלחמת יום הכיפורים, ואחרי יישום ההסכמים להפרדת הכוחות – חייבה את צה"ל לעסוק הרבה בהגנה טקטית. עם זאת, יש לציין, כי אירועי המלחמה לא נבדקו, וצה"ל לא הפיק לקחים מכישלון המגננה ברמת הגולן ובסיני, ולא עשה כל שינויים תורתיים בתחום הזה. לדוגמה – נושא חשוב שונה רק חמש-עשרה שנה אחרי המלחמה, ולא בעקבותיה.

### ● כמות ולא רק איכות

השינוי המערכתי הבולט ביותר בצה"ל עקב המלחמה היה הגדלת סדר הכוחות בכוחות היבשה שלו. במלחמה הבינו ראשי מערכת הביטחון בראשונה את ערך הכמות כאשר צה"ל ניצב בכוחות מעטים מדי מול עוצמה אדירה של המצרים, של הסורים ושל כוחות המשלוח הערביים. אחרי המלחמה צוטט משה דיין, שר הביטחון, כאומר, כי המשגה היה מיעוט הכוח.<sup>1</sup>

כתוצאה מכך הושקע מאמץ אדיר בהגדלת כוחות היבשה. בפרוץ מלחמת יום הכיפורים היו בצה"ל שש מפקדות של אוגדות קבועות ומפקדה אחת של אוגדה משמיתית\*. אחרי המלחמה דיווח המכון הבין-לאומי למחקרים אסטרטגיים בלונדון (IISS), כי סדר הכוחות של צה"ל גדל מאוד לעומת סדר כוחותיו בפרוץ המלחמה. את בניין הכוח אחרי יום הכיפורים אפשר סיוע נדיב מאוד של האמריקנים, שסיפקו

\* אוגדת תתי-אלוף רפאל איתן ואוגדת אלוף דן לנו בפיקוד הצפון; אוגדת אלוף משה פלד בפיקוד המרכז (כולן לחמו ברמת הגולן); אוגדת סיני של אלוף אלברט מנדלר, אוגדת הפלדה של אלוף אברהם אדן ואוגדת אלוף אריאל שרון בפיקוד הדרום (כולן לחמו בסיני בצירוף אוגדת פלד, שהיתה עתודה מטכ"לית, וירדה דרומה עם תחילת מתקפת-הנגד בגולן) ומפקדת האוגדה של אלוף מנחם מרון, שגם היא היתה בחזית הדרום.

כיצד לכרוך זאת בתכנון, ולא בנה יכולת שלמה לתמרון, אלא רק העצים אחד מממדיה.

## ארצות-הברית

בפועל, לא השפיעה מלחמת יום הכיפורים משמעותית על המערכת האמריקנית – למרות שהאמריקנים משלמים מאמצע שנות השבעים מס-שפתיים להפקת

הלקחים-כביכול מהמלחמה.<sup>4</sup> מלחמת יום הכיפורים פרצה כאשר הכוחות המזוינים האמריקניים היו בתהליך יציאתם מוויטנאם ומזירת דרום-מזרח אסיה. באותו זמן החלו האמריקנים להתמקד שוב בשדה המערכה האירופי, בברית נאט"ו ובהתמודדותם מול הצבא האדום הסובייטי ומול כוחות ברית ורשה. מיד אחרי מלחמת יום הכיפורים רצה גנרל ויליאם דֵּפּוּי (Dupuy), ראש פיקוד ההדרכה והתורה של צבא ארצות-הברית (TRADOC), לספק תפיסת לחימה, שתתאם לצורכי הסביבה המערכתית האירופית.<sup>5</sup>

הביטוי המובהק של הדרך האמריקנית ללימוד מלחמת יום הכיפורים הוא תקנון השדה FM-100-5 – מבצעים, שכתב הצוות של דֵּפּוּי בשנת 1976. התקנון הזה נכתב בחופזה מתוך רצון להשתחרר ממורשת ויטנאם, ובמהלך כתיבתו פרצה מלחמת יום הכיפורים. האמריקנים שקדו ללמוד במלחמת יום הכיפורים ואחריה מצבור עצום של היבטים טכניים, שנאספו במהלך הקרבות על מערכות-הנשק הרוסיות, שצה"ל לחם בהן, וחלקן אף נפלו שלל בידינו, ועל מערכות-הנשק האמריקניות, שהפעיל צה"ל. איסוף המידע לווה באמירות שונות של האמריקנים לגבי חשיבות לקחי המלחמה לכוחותיהם המזוינים. שתי התופעות הללו – הקרבה למלחמת יום הכיפורים ומס השפתיים, ששילמו האמריקנים ללקחי המלחמה – יצרו מיתוס, כאילו תורת הלחימה האמריקנית נבעה ממלחמה זו, ולא היא.

למרות זאת, בעקיפין, תרמה מלחמת יום הכיפורים לשינוי אדיר במחשבה

## • הבקעה

משנת 1974 הודגשו מאוד בצה"ל ההכנות להבקעה. ההיערכות החדשה של צבאות ערב בגבולות אילצה את צה"ל להתמודד עם הבקעה טקטית של מערכים מבוצרים. הצבא הקדיש לה זמן ואמצעים רבים בוויכוחים, בפיתוח תורת לחימה, באימונים ובהרחבה ניכרת של מערך ההנדסה, כדי שיוכל להתמודד עם הסוגיה.

אולם, עלינו לשאול, האם זה תוצר של המלחמה, או שמא זו אינה אלא תגובה למה שנוצר אחריה?

מכל מקום, בפיתוח תורת ההבקעה הטקטית לא היה שום חידוש: במתכונת זו קיימים תורת לחימה ואמצעים כבר מהמערכות במדבר המערבי במלחמת העולם השנייה.

## • הפעלת סיוע האש

הסיוע ההתקפי של חיל האוויר, שהנו יסוד חשוב בלוחמה מודרנית, היווה בעיה כיוון שכוחות היבשה לא למדו אותו, ולא למדו כיצד לשלב את הכוח האווירי כחלק אינטגרלי מהלוחמה המערכתית המשולבת. למעשה, הפעלת הכוח האווירי נדחקה לשוליים, מתוך ראייה שגויה, כי הוא מפלט של ההזדמנות האחרונה כאשר הכוח היבשתי נתקל בבעיות, שאינן יכול לפתור בעצמו. גם הגישה – נשתמש בכוח האווירי בבוא הזמן – מעידה על הכנות לאנאותות לקראת הבאות. ואכן, כשהגיעה שעת המבחן, ועוצבות השריון של צה"ל נתקלו בבעיות קשות, שלא יכלו להתגבר עליהן (גם כיוון שהארטילריה של צה"ל היתה נחותה כמותית) התברר לכוחות היבשה, כי חיל האוויר נתקל בקשיים לסייע לכוחות כיוון שנשלל ממנו חופש הפעולה מעל לזירת הלחימה.

עד מלחמת יום הכיפורים, ובעיקר אחריה, נבעה היוזמה לקביעת נהלים לשיתוף פעולה אוויר-קרקע מחיל האוויר, וכוחות היבשה נגררו אחריו ככפויי-שד. בעקבות המלחמה פיתח צה"ל גישה לא-מאוזנת לנושא האש הארטילרית. עקב הגידול המשמעותי בכמות עוצבותיו, גדלה מאוד כמות יחידות הארטילריה. מעבר לכך הגביר צה"ל את ממד האש מבלי להבין

לשרוד בשדה הקרב המודרני, וחלקו במלחמה היה שולי. אלא שחסרונו הורגש מאוד בשדה הקרב כיוון שהאויב הפעיל סוגים שונים של ח"ר במשימות ייחודיות, שהפריעו לעוצבות המשוריניות של צה"ל לפעול בחופשיות, וגבו מהן מחיר דמים.<sup>3</sup> אחרי מלחמת יום הכיפורים נוצר בצה"ל בולמוס לשלב את הח"ר בלחימה ביבשה. לכן, מיכנו את כל הח"ר, בסדיר ובמילואים – כולל יחידות, שנועדו במהותן להיות ח"ר קל, כמו יחידות הצנחנים – שצוידו בנגמ"שים M-113. הנגמ"ש הזה נכנס לשירות מבצעי בצה"ל בשנות השבעים, לפני מלחמת יום הכיפורים. רק אחרי מערכת שלום הגליל הבין צה"ל, כי הנגמ"ש אינו מתאים לנייד ח"ר בסביבת הלחימה. במיכון הלא-בררני של הח"ר היתה תקלה חמורה. יש כמה סוגים של ח"ר:

- ח"ר כבד (הידוע בשם חרמ"ש), פועל בהקשר טקטי עם שריון. ח"ר כזה יכול לתת תפוקות רק בהקשר לפעילות משורינית.
  - ח"ר קל עתיר באמצעים נ"ט, קל ונייד.
  - כוחות ניידים – מוטסים ומושטים – בעלי ניידות אופרטיבית, היכולים להעמיק את שדה המערכה באמצעות הכלים, לתובלתם – מטוסי תובלה, מסוקים ואמצעים להחפה.
- אלא שהמיכון הלא-בררני של הח"ר נטרל את שלוש האיכויות הללו, שכל אחת מהן חיונית בהקשר המערכתי.

## • לוחמה נ"ט

ח"ר ללא כלים נ"ט הוא כוח נכה. זו היתה אחת הבעיות של צה"ל במלחמת יום הכיפורים. אחריה קנו כמויות עצומות של אמצעים נ"ט, כמעט בבולמוס, שניקה את המדפים של יצרני הנשק. ואכן, הלוחמה נ"ט מבוססת על הרוויית אזור הלחימה בטילים זולים, המוניים וקלים לתפעול. אולם, כיוון שצה"ל לא הבין לאשורה את חשיבות הנושא, הוא לא למד את הציבים. בישראל לא השלימו את הקנייה המאסיווית של אמצעים נ"ט בתפיסה ארגונית ובתפיסה תפעולית נכונות. המערך ללוחמה נ"ט נבנה אקראית, ולא התאים למשימתו. גם את זה למד צה"ל רק במערכת שלום הגליל.

## הגידול בסדר הכוחות היבשתי של צה"ל אחרי מלחמת יום הכיפורים

(לפי "המאזן הצבאי" של המכון הבין-לאומי למחקרים אסטרטגיים בלונדון, IISS)

1980	1974	1972	
			<b>עוצבות</b>
24	10	14 (4)*	חטיבות משורינות
9	9	14 (5)*	חטיבות ממוכנות
9	9	5	חטיבות ח"ר
5	5	6 (1)*	חטיבות צנחנים
9	3	3	אגדים ארטילריים
			<b>כוח-אדם</b>
15,000	15,000	11,500	צבא קבע
**120,000	98,000	38,000	גיוס חובה
240,000	250,000	215,500	מילואים

### הערות

\* בסוגריים – עוצבות סדירות.  
\*\* כולל נשים.

הצבאית האמריקנית: בתחילת שנות השמונים כבר היתה לאמריקנים תפיסה אופרטיבית חדשה, שאותה הם לא למדו ממלחמת ויטנאם ולא ממלחמת יום הכיפורים – והיא הקרב המערכתי (Air Land Battle). פרסום התקנון של דפּוּוי, שהושפע כביכול ממלחמת יום הכיפורים, יצר מהומה רבה באמצע שנות השבעים עוד בטרם יבשה הדיועל התקנון. האמריקנים הבינו, כי התקנון הזה ארכאי ויסודו בטעות כיוון שהדגיש דבר חלקי, אך לא ראה את הבעיה במלואה. הצוות של דפּוּוי הבין, כי מול החשיבה המערכתית הסובייטית, המדגישה את רציפות הלחימה ואת עומק המערכה, יש להציג שיטות חדשות, אך לא הבין את כל הסוגיה, והסתפק בניתוחים קלושים, שלוו בעשרות טבלאות של מידע טכני מסוגים שונים. אלא שפרסום כזה, שהיו בו ליקויים תפיסתיים יסודיים, אינו יכול להתקבל במערכת מקצועית, והיא הגיבה בביקורת חריפה ביותר על השיטה ועל התורה שהוצעה.

הביקורת האמריקנית על התקנון של דפּוּוי הניעה דינמיקה מחשבתית וארגונית בארצות-הברית, שהביאה לפיתוח תורת הקרב המערכתי בשנים 1980-1981 בידי הצוות של גנרל דון סטארי (שירש את דפּוּוי בתפקיד ראש פיקוד TRADOC). אך לפיתוח הקרב המערכתי, שנוסה בהצלחה במלחמת המפרץ השנייה, אין שום קשר ישיר עם מה שאירע במזרח התיכון באוקטובר 1973.

## הצבא האדום

הסובייטים נמצאו באוקטובר 1973 אחרי כשבע-שמונה שנים של "רנסנס" במחשבתם האופרטיביות. בתקופת כרושצ'וב אימצו הסובייטים את האופציה הגרעינית כאפשרות בלעדית לעימות בין-גושי. מדיניות כזו דיכאה את המחשבה האופרטיביות. מה עוד שההנהגה הסובייטית טיהרה את שורות הכוחות המזוינים מכל מי שלא הסכים עם דרכה. אחרי הדחת כרושצ'וב חזרו הסובייטים לאסטרטגיה של תגובה גמישה<sup>8</sup>, ושבּו לפתח את המחשבה

בישראל. בניגוד לאמירה המקובלת, הערבים לא הפעילו תפיסה סובייטית בלחמתם, אלא השתמשו בגרסה, שהותאמה בכישרון רב ליכולתם ולזירה.

### • מערכה אווירית

הסובייטים הבינו את האסימטריה בעוצמות האוויריות של ישראל ושל מדינות ערב, ששיאה היה במלחמת ששת הימים. אך הם הבינו גם, שישראל מפעילה את חיל האוויר שלה כחיפוי למערכת אופרטיבית ואסטרטגית, שאינה מתפקדת כיאות. כיוון שלחיל האוויר הישראלי יש אוריינטציה התקפית – הם הציעו לגרותו לתקוף באזורים, שנתפסו כאזורי תורפה ערביים, ושם הכינו לו מארבים מתוכננים, שגררו את התמרון להתשה. זה נעשה, בעיקר, סביב הסיוע ההתקפי – חיל האוויר נשלח לסייע לעוצבות היבשה של צה"ל, שנקלעו למצבי נחיתות מול הכוחות הערביים. חיל האוויר תקף מהאוויר עוצבות ערביות, שתקפו את מערכי צה"ל, אך העוצבות הערביות הוגנו במסך כבד של אמצעים נ"מ, שכתשו את חיל האוויר הישראלי.

האופרטיביות. בשנים 1966-1967 הניב הרנסנס הזה גל אדיר של כתיבה בעניינים אופרטיביוניים. גנרלים רבים, וביניהם קרופצ'נקו, בגרמיאן, בבדג'ניאן, לוסיק, מרינסקי, רימסקי-קורסאקוב, זכארוב ואחרים, פרסמו עבודות בתחום הזה, ועוררו מחדש ויכוחים תורתיים. במקביל נמצא הצבא האדום בעיצומו של תהליך פיתוח טכנולוגי, שהשלים את התפיסות שפותחו בשנים הללו ונבנו הכוחות המוטסים, ופותרו הטנק הקל BMP, טנקים מתקדמים, ארטילריה מתנייעת וכי"ב<sup>9</sup>.

לפיכך, לא שינתה מלחמת יום הכיפורים דבר בתורת הלחימה של הצבא האדום ובתפיסותיו. יתר על כן, העובדה החשובה ביותר אינה עד כמה עורבו הסובייטים בהכנת הצבאות הערביים למלחמת יום הכיפורים, אלא העובדה שעורבו בפיתוח התפיסות המערכתיות של הערבים. את מלחמת יום הכיפורים למדו הסובייטים זמן רב לפני פרוץ המלחמה על-ידי לימוד מעמיק של צבאות ערב ושל צה"ל; ולאור לקחים הכינו את צבאות ערב ללחימה

● **לוחמה נ"ט**

התורה הסובייטית, שהותאמה לצבאות ערב לצורך המתקפה באוקטובר 1973, הדגישה בצורה אופיינית לסובייטים את הבנייה המדורגת של ההתקפה. יחידות הח"ר צלחו בשלב הראשון, וייצבו ראשי-גשר. רק אז העבירו את השריון שלהן. בשלב הבא – שכנראה, לא אידע באוקטובר 1973 – צריכות היו להגיע העוצבות הכבדות, ולחצות את התעלה מזרחה. כך גם היה בזירת הגולן – הפריצה מערבה נעשתה בידי דיוויזיות הח"ר הסוריות, ורק אחר כך הוכנסו למערכה יחידות של דיוויזיות השריון הסוריות.

כדי שהח"ר הערבי יוכל להחזיק מעמד בשדה הקרב, הוא צויד בשפע של אמצעים נ"ט. הצטיידות זו נועדה לבטל את היכולת הגבוהה של השריון הישראלי; וגם נבעה מהכרה סובייטית עם התפיסה הישראלית, כי הטנק הנו הנשק הטוב ביותר נ"ט. שוב, בהתמודדותם עם עדיפות השריון הישראלי פעלו צבאות ערב באותה תפיסה מערכתית, שהתישה את חיל האוויר הישראלי: השריון הישראלי פותה להתכתש עם יחידות הח"ר, שלכאורה היו חלשות לגביו, אך הוגנו היטב בכמויות אדירות של אמצעים נ"ט, ונכתש. שפע של כלים זולים ופשוטים נ"ט יצר לשריון הישראלי בעיה חמורה של התשה, ששללה ממנו את יכולתו לתמוך.

● **הפקת לקחים**

כיוון שמלחמת יום הכיפורים לא התנהלה בצד הערבי לפי דוקטרינה סובייטית, לא היה לסובייטים מה להפיק ממנה בתחום המערכתית. לעומת זאת, המלחמה שימשה שדה ניסוי לאמצעי-לחימה רבים, שפיתחה ברית-המועצות בסוף שנות השישים ובתחילת שנות השבעים – כמו טיל נ"ט סאגר, כמו טילים קרקע-אוויר, כמו טנקים T-62 ועוד. בנוסף, למדו הסובייטים מהמלחמה הרבה עניינים טקטיים וטכנר-טקטיים – כפי שמעידה הכתיבה העצומה בעיתונות המקצועית הסובייטית מיד אחרי

המלחמה, שרובה דן בנושאים הללו, ולא בתפיסה המערכתית.

בתחילת שנות השמונים עברה המחשבה המערכתית הסובייטית שיודו מערכות. בטעות, ניתן לשייך גם זאת להשפעה של מלחמת יום הכיפורים, ולא היא. המדובר במהפכה של **קבוצת התמרון האופרטיבי (OMG)**, שפיתח ניקולאי אוגארקוב. קבוצת התמרון האופרטיבי הנה מענה לבעיות, שהציב בפני ברית-המועצות קרב אוויר-יבשה. עיון בספרות המקצועית הסובייטית מלמד, כי הוויכוחים הרבים סביב פרסום התורה והתקנון האמריקניים הביאו את הסובייטים להתעשת לפתע. הם הבינו, כי האמריקנים פיתחו תשובה הולמת לתפיסה המערכתית העמוקה של ברית-המועצות, ומצאו לה מענים מסוכנים ביותר. הפיתוח של אוגארקוב הנו שלב בהתפתחות של התורה המערכתית הסובייטית, שהחלה עוד בשנות העשרים, ונתקלה בראשונה אחרי כשישים שנה בחשיבה אופרטיבית עוינת, שיכולה לגבור עליה. לכן, כפי שקשה לשייך את התפתחות החשיבה המערכתית האמריקנית (שביטויה הנו קרב אוויר-יבשה) למלחמת יום הכיפורים, כך קשה לייחס את קבוצת התמרון האופרטיבי (שהיא התגובה הסובייטית לקרב אוויר-יבשה) למלחמת יום הכיפורים.

**סיכום**

למרות שבישראל נחשבת מלחמת יום הכיפורים לאירוע חשוב ביותר, אבן-דרך בתולדות המדינה ובתולדות צה"ל, קשה לראות את השפעתה הגדולה על תורת הלחימה ביבשה בארץ ובעולם. לגבי צבאות אחרים, ובעיקר של ארצות-הברית ושל ברית-המועצות, המלחמה היתה אירוע שולי, שעיקר חשיבותו כשדה ניסוי לאמצעי-לחימה חדשים. ואילו גם בצה"ל לא פותחו בעקבותיה תורות חדשות, ששינו את תורת הלחימה, או חידשוה, או שהשפיעו על בניין הכוח.

**הערות**

תודתנו למאגר צבאות זרים על שיתוף הפעולה ועל המידע.

1. משה דיין, 1976, **אבני דרך, אוטוביוגרפיה**, ירושלים: עידנים, עמ' 685-686; אלי זעירא, 1993, **מלחמת יום כיפור**, תל-אביב: ידיעות אחרונות, עמ' 57-59, 63.
2. ראו ד"ר "ועדת [יהושע] נבר", **אג"ם/מה"ד היסטוריה, ההגנה על רמת הגולן תורות ותפישות (מנ 317)**, 28 בינואר 1990, עמ' 7, 9, 13, 14. הדבר נשה במלחמת שלום הגליל – ראו מטכ"ל/אגה"ב/ת"ל ומפקדות, **מלחמת של"ג: מקבץ עדויות בנושאי ת"ל**, יולי 1991, עמ' 50-62.
3. ראו דיון על שילוב הח"ר הישראלי בלחימה אצל Jonathan M. House, **Toward Combined Arms Warfare: A Survey of 20th Century Tactics, Doctrine and Organization**, Ft. Leavenworth, KS: Combat Studies Institute, Research Survey No 2, pp. 176-9 והשוואה לח"ר המצרי במלחמת יום הכיפורים – בעמוד 177 אצלו.
4. גנרל דפווי, ראש TRADOC, תיארו את השפעת המלחמה על כתיבת התקנון במכתבו לגנרל F. B. Weyand, רמטכ"ל צבא ארצות-הברית, 18 בפברואר 1976. הפיקוד הזה הוקדם ביוני 1973 – מיד לאחר סיום המלחמה בוויטנאם.
5. על השיטה של איסוף מסקנות מכמה מקורות וצירופן יחד ללא בחינה מדוקדקת – "סיר המרק" – ראו במכתב של גנרל דפווי לתפוצה גדולה של גנרלים בצבא ארצות-הברית, 23 ביולי 1974.
7. ראו, למשל, Headquarters, Department of the Army, **FM 100-5 Operations**, Washington, DC, July 1 1976, pp. 2-1—2-3.
8. המונח "תגובה נמישה" הנו אמריקני, ועוצב בהשראת מקסול טיילור וצוותו. המונח התואם הסובייטי, שפותח בשנות השישים המאוחרות ובשנות השבעים, היה "תמרון אופרטיבי לנטרול יכולת גרעינית" (protivo iadernyi maneuver).
9. על התפתחות התורה המערכתית הסובייטית, ראו פרקים 7-8 אצל David M. Glantz, **Soviet Military Operational Art: In Pursuit Deep Battle**, London

